

7/11081  
Д 81'20

ХРИСТО ДОСЕВЪ

# БОГОМИЛИ

ИСТОРИЯ И УЧЕНИЕ

№ 159

4 лева

КНИГОИЗДАТЕЛСТВО  
„ВЪЗРАЖДАНЕ“  
СОФИЯ

ХРИСТО ДОСЕВЪ

# БОГОМИЛИ

ИСТОРИЯ И УЧЕНИЕ

№ 159

КНИГОИЗДАТЕЛСТВО  
„ВЪЗРАЖДАНЕ“  
СОФИЯ

УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОЕ ПОСОБИЕ

# РОТОМАНДИН

ИЗДАНИЕ ПЕРВОЕ

1996

УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОЕ ПОСОБИЕ  
ПО МАТЕМАТИКЕ  
УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОЕ ПОСОБИЕ  
ПО МАТЕМАТИКЕ  
УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОЕ ПОСОБИЕ  
ПО МАТЕМАТИКЕ

УЧБ. №1235/96<sup>II</sup>

# БОГОМИЛИ

## I. Произхождение.

Когато въ България, чрезъ властта на царь Бориса, било официално прието християнството и насила разпространявано между славянитѣ-езичници, посредъ последнитѣ, но безъ никакви насилия, почнали силно да се разпространяватъ християнскитѣ дуалистическитѣ секти: манихейство, павликянство и месалиянство.

Павликянството било основано отъ Константина Самосатски\*) въ VII в. и е продължение, развитие на старата манихейска ересь, основана още въ III в. отъ индийския браминъ Манесъ\*\*). Въ основата пъкъ на манихейството лежи учението на абсолютния дуализъмъ, учението за вѣчната борба между еднакво силнитѣ добро и зло начала, добъръ и зълъ Богъ. Месалиянството пъкъ се е появило въ

---

\*) Други твърдятъ, че основателтъ на павликянството е Павелъ Арменецътъ, отъ когото и ересъта получила името си. Противницитѣ на това мнение казватъ, че павликянитѣ взели името си отъ ап. Павла, когото много уважавали и четѣли.

\*\*\*) По мнението на други историци Манесъ е билъ персийски магъ.

втората половина на IV-тия вѣкъ въ Сирия и М. Азия и проповѣдвало умѣрения дуализъмъ\*).

Тия три секти, а особено павликянството, макаръ и родени въ далечния изтокъ, силно се разпространили въ Гърция и България, въпреки свирепитѣ преследвания на грѣцкитѣ и бѣлгарски власти.

Голѣми маси и отъ двата народа отпаднали отъ натрапеното имъ църковно учение и възприемали християнството, преминавайки къмъ нѣкоя отъ споменатитѣ секти. Въ самитѣ пѣкъ секти, както това става обикновено, се образували две течения, едно, което се строго придържало въ учение на своята секта, и друго, което отхвърляло нѣкои нейни страни и положения и продължавало да върви напредъ, като си уяснявало все по-нашироко и по-надълбоко своето отношение къмъ живота, къмъ неговитѣ прояви и форми. Незакъснѣлъ да се яви и изразителъ, защитникъ, проповѣдникъ на това рационалистическо движение посредеъ доста напредничавитѣ и безъ туй секти. Този изразителъ на новото движение билъ попъ Богомилъ. Неговото име взело и цѣлото движение.

Въ историята на богомилството фигурира и друго, важно въ движението, лице: попъ Еремия.

Едни предполагатъ, че попъ Богомилъ и попъ Еремия сж едно и сжщо лице, други отричатъ то-

\*) Крайни, абсолютни дуалисти сж тия, които вѣрватъ, че дветѣ начала, двата Бога (добриятъ и злиятъ) сж еднакво силни и не могатъ да се победятъ. Умерени дуалисти пѣкъ сж тия, които учатъ, че има постоянна борба между дветѣ начала, въ която най-после победителъ ще излѣзе доброто начало.

ва. Но по-силна е страната на първото мнение.

Споредъ нѣкои старобългарски паметници, попъ Еремия е живѣлъ въ време на Петра (927—967). По сведенията на Козма, попъ Богомилъ разпространявалъ своята ересь въ времето на сжщия царь. Еремия и Богомилъ се често отъждествяватъ. Това, което въ едни паметници се отнася за Еремия, въ други се приписва на Богомила. Индексътъ отъ 1608 г. съединява дветѣ лица така „Еремия, попъ български, но въ сжщностъ на бога немилъ“, като прилага къмъ Еремия думитѣ на Козма за Богомила: „Въ времето на православния царь Петъръ бѣше попъ по име Богомилъ, но въ сжщностъ на Бога немилъ, защото *прѣвъ* започна да разпространява ересъта въ българската земя“.

Еремия или Богомилъ билъ ревностенъ проповедникъ на новото учение; служилъ си и съ лична проповедъ и съ литературна пропаганда. Написалъ, по показанията на индекса, следнитѣ съчинения: За кръстното дърво; За Св. Троица; За Христа; Какъ Христосъ оралъ; Какъ императоръ Пробъ нарекълъ Исуса свой другарь; Въпроси на Еремия къмъ Богородица; Въпроси и отговори за това, отъ колко части е създаденъ Адамъ.

Нищо друго не е известно за живота или смъртъта на Богомила, на този несъмнено забелжително уменъ и дълбокъ човѣкъ, който задъ купчината заблуждения и суетвѣрия, която се натрупала съзнателно и несъзнателно върху Исусовото учение, е можалъ да забелѣжи, да схване сжщността на последното и съ своето разбирање и стремежи

да изпревари, да надмине на столѣтията и хилядилѣтия своитѣ съвременници.

Индексътъ, осжждайки Еремия, казва: „быль въ навѣхъ на Верзіуловѣ колу“. Тази тъмна фраза не се разбира еднакво отъ разнитѣ археолози и изследователи на богомилството. Но почти всички сж съгласни, че тия думи сж казани въ смисълъ, че Еремия е магйосникъ, че той общи съ злитѣ духове.

Поповетѣ, слаби да кажатъ нѣщо умно противъ Богомиловото разбиране на християнството, прибѣгватъ както винаги, къмъ проклятия, къмъ увѣрявания, че откриващето се учение на Христа е плодъ на дявола.

Следъ смъртта на Богомила учението му разпространявали неговитѣ добри ученици: Михаилъ, Теодоръ, Стефанъ, Василъ, Петъръ и Добри.

## II. История.

Огначало богомилството се е зародило и почнало силно да се разпространява въ Пловдивъ и околнитѣ му. После то преминало въ София, Търново и др. мѣста на България. Въ Македония се явило отначало въ Разлогъ и Мелникъ. Отъ Мелничко то се разпространило и по околнитѣ мѣстности и скоро изпълнило почти цѣла средна и западна Македония, въ това число и частъ отъ Албания. Отъ Македония и България богомилството се е разпространило въ Сърбия; но тамъ противъ неговитѣ привърженици било подигнато гонение отъ жупанътъ

Стефанъ Неманичъ. И богомилитѣ били принудени да напустнатъ Сърбия, като избѣгали въ Херцеговина; отъ Херцеговина пъкъ тѣхното учение се разпространило въ Босна и Далмация. Отпосле богомилството се тѣй много разпространило въ Босна, че почти цѣлиятъ народъ го възприелъ. Въ XIII в. богомилството се разпространило въ Сирмия и Славония. Явило се и въ Чехия.

Въ България, до времето на падането ѝ подъ гърцитѣ, богомилството се бързо разраствало. Презъ времето пъкъ на гръцкото владичество (което траяло 168 г.) то се силно разпространило и между гърцитѣ; тѣ се отнесли много съчувствено къмъ него. По такъвъ начинъ богомилството било пренесено и въ Гърция и Цариградъ, дето въ кратко време добило много последователи.

Византийскитѣ власти се изплашили отъ неочаквания успехъ на вредната за тѣхъ, както и за всички власти, секта. И тѣ скоро почнали усилено да я преследватъ.

Императоръ Алексий Комненъ преследвалъ ужасно жестоко богомилитѣ. Той заповѣдалъ да изгорятъ въ цариградския хиподромъ тѣхния старей Василий, заедно съ неговитѣ 12 апостола (1119 г.).

Нѣколко години по-преди (1114 г.) били смѣнени двама цариградски епископа, уловени въ съчувствие къмъ новото учение. Споредъ сведенията на гръцкия историкъ Арсений, патриархъ Михаилъ свикалъ съборъ, който осждилъ Кападокийскитѣ епископи Климентъ Самоски и Леонтий Библийский за съчувствие къмъ богомилството.



Но никакви преследвания не могли не само да унищожатъ, но даже и да спратъ растежа на богомилството. Отъ това то даже почнало по-бързо да се разпространява...

Презъ византийска Италия богомилството преминало и въ Западна Европа, и свободно, по нѣкаква необяснима случайностъ, отъ папскитѣ преследвания се разпространило по цѣла Италия, а най-много въ Ломбардия.

Въ Франция богомилството се явява за пръвъ пжтъ въ 1017 г., главно около Тулуза. Въ 1146 — въ Келнъ на Рейнъ; скоро следъ това въ Стразбургъ и други приреински градове.

На Западъ богомилитѣ добиватъ нови имена: „патаряни“ въ Италия, „катари“ въ Германия и Италия, „албигойци“ въ Франция. Но самитѣ тѣ се наричали само християни.

На Западъ богомилството добило такова широко разпространение, че въ началото на XIII вѣкъ почти цѣла Южна Европа била изпълнена отъ негови последователи.

---

Следъ като разгледахме цѣлия ходъ на развитието на богомилството, ний ще се повърнемъ отново къмъ неговата сждба въ България.

Следъ освобождението на България отъ гърцитѣ, богомилството продължавало все повече и повече да се разпръсква, а особено въ царствването на Асѣнь I, Калоянъ и Йоанъ Асѣнь II то изпълнило почти цѣла България, а особено Видинската областъ (най-много къмъ 1365 г.).

Презъ всичкото това време властта оставала индиферентна къмъ развитието на новата секта. Но това не се продължило за дълго. Скоро българскитѣ власти разбрали — по-право почувствували — че паралелно съ все по-голѣмото и по-голѣмо разпространение на сектата се намалява и тѣхната сила и възможностъ за по-нататъшно сжществуване. Зеръ силата и жизнеспособността на всѣка въобще власт се базира изключително върху довѣрието и подчинението, които народътъ има къмъ нея. Народътъ вѣрва, че властта му е нужна, че безъ нея той не би могълъ да сжществува, да се развива. Или пъкъ сплашенъ отъ грубата ѝ сила и отъ страхъ да не изгуби своето „спокойствие“, той изпълнява всичко, което тя заиска отъ него. И той ѝ отдава своитѣ богатства въ видъ на данъци, своитѣ деца, братя и мжже въ видъ на войници, своето време, умъ и трудъ, въ качеството си на разни нейни служители. Докогато той върши това, дотогазъ е възможна и правителствената власт. Ако народътъ изгуби довѣрието си въ властта, ако той види, че тя ни най-малко не сжществува за неговото благо, а само за благо на тия, които я съставляватъ, и че по-нататъшното нейно сжществувание ще увеличава само безгранично неговата сиромашия и нещастия, ако той види, ако той узнае всичко това и поиска да отстрани властта отъ своя животъ, като при туй престане да ѝ дава своята помощъ, то тя ще рухне и изчезне, както рухва здание, основитѣ на което сж подко-

пани и както изсъхва растение, което е лишено отъ своята храна и вода.

Отношението на богомилитѣ къмъ властѣта, както това ще видимъ по-добре въ една отъ посетнешнитѣ глави, е било именно отрицателно: тѣ не само не вѣрвали въ полезността и нужността на правителствената властъ, но смѣтали последнѣята за извънредно вредна и затуй не ѝ давали своята помощ и покорство; тѣ не ставали нито чиновници, нито войници.

И когато българскитѣ власти разбрали вредата, която богомилската проповедъ нанасяла на тѣхното дългоденствие, тѣ побързали да използватъ всички възможни тѣмъ средства, за да спратъ разширението на антиправителствената секта. И ний виждаме, какъ Борилъ (около 1211 г.) и Иоанъ Александъръ (1350—1355 г.) подхвъргатъ богомилитѣ на жестоки и усиленни преследвания.

Борилъ заповядалъ да хванатъ изъ цѣлата държава проповедницитѣ и по-важнитѣ привърженици на учението. Въ 1211 год.\*) билъ свиканъ съборъ въ Търново, дето били наказани уловенитѣ богомили, а на богомилството, въобще, била обявена анатема. Били прокълнати не само богомилитѣ, но дори и „ходящихъ съ ними, любящихъ съ ними, и съ ними разумѣ ядящихъ и піющихъ и отъ нихъ въземлящихъ, яко единомыслѣны тѣмъ“\*\*).

\*) Споредъ Иречека въ 1211 г., а споредъ Венгерова — 1210 год.

\*\*) Racki. Bogomili i Patareni. Rad. X. стр. 255.

Въ 1350 г. билъ свиканъ II съборъ пакъ въ Търново, дето било изобличавано учението на сектата.

На III-ия съборъ (1355 г.) били прокълнати всички сектанти, а старейтѣ заточени.

На Западъ богомилитѣ били сжщо така подложени на жестоки преследвания. Папската власть, а съ нея и свѣтската, уплашени отъ бързото и неочаквано разпространение на опасната секта, обявили кръстоносенъ походъ противъ северно-французкитѣ богомили, наричани албигойци, и следъ ужасна рѣзня ги почти напълно унищожили, като при това опожарили цѣлата имъ страна.

Тия преследвания не могли да не се отразятъ зле върху развитието на богомилството. Неговитѣ привърженици се разделили на две (както това става между всѣко движение, когато то е подхвърлено на преследвания); едни, слабо съчувстващитѣ, които обичатъ своето положение и спокойствие повече, отколкото преследваното учение, оставили последното и отново се възвърнали къмъ страната на силнитѣ, на преследващитѣ; други, тия, които обичатъ истината повече отъ всичко на свѣта, предпочели съ готовность пжтя на преследванията и мжченичеството предъ възврѣщането къмъ оставената вѣра. И отначало числото на богомилитѣ намалѣло, но самото движение не изгубило отъ своето качество и сила. То, подобно на млада, крехка издѣнка, подложена на чести и зли бури, съсредоточило всичкитѣ си сили въ своитѣ корени, станало силно и гѣвкаво, и никакви бури, никакви сви-

репи преследвания не могли да го унищожатъ. И то живѣло още дълго време, придобивайки все нови и нови последователи.

### III. Религиозното учение на богомилитѣ.

Какво е религиозното учение на богомилитѣ?


Въ своята пълнота и истинностъ то не ни е известно. Ни единъ отъ историцитѣ на тази секта не е разполагалъ *нищо съ едно*\*) богомилско съчинение. Материалъ за изучаването на богомилството представляватъ нѣколко книги отъ църковни писатели\*), които, не ще и дума, сж имали за целъ да оборватъ учението на сектата и сж се мъчили, съ свойствената на тѣхъ субективностъ и хулителство, да представятъ противното тѣмъ учение въ лоша свѣтлина, като учение което е плодъ на глупавъ, невежественъ, заблуденъ отъ злия духъ, умъ. Къмъ тия източници ний трѣбва да се отнасяме съ най-голѣмо внимание и недоувѣрие. Ний знаемъ, че днесъ, когато обществото е горе-долу добре запознато съ идеитѣ на нѣкои секти, като духоборчеството, шундизъма, назорянството, малеванщината и мн. др., църковниците все пакъ не се срамятъ да турятъ въ учението на излаганитѣ отъ тѣхъ и

\*) Цариградскиятъ съборъ отъ 1140 г. заповѣдалъ да изгорятъ книгата на Хризомона, която съдържала изложение на богомилското учение. Тя била последната отъ унищоженитѣ богомилски книги. Сжщата участъ имали и книгитѣ на западно европейскитѣ богомилски писатели.

\*\*) Козма, Зигабинъ, Арсений, Атанасий, Иларионъ.

противни тѣмъ секти нѣща, които не се признаватъ или пъкъ даже се изобличаватъ отъ самитѣ секти.

Като имаме това предъ видъ, ний трѣбва да се отнасяме съ още по-голѣмо недовѣрие къмъ писанията на църковниците отъ X, XI, XII или по-послешнитѣ вѣкове, когато е било по-леко и не тъй опасно, — въ смисълъ на неловкостъ предъ просвѣтеното обществено мнение, — да се изопачава едно недобре познато учение.

 И на историка на една средневѣковна секта предстои да очисти нейното учение отъ разнитѣ кални петна, напрѣскани върху му отъ неговитѣ противници.

Историкътъ на богомилството би трѣбвало да намѣри областъ въ изложенията на църковнитѣ писатели, дето се чувствува тѣхната обективностъ и отъ тамъ, — подобно на Кюве, да се постарае да възобнови учението на богомилитѣ въ неговата истинна форма. Това обаче не е направено напълно и до сега. Много искрени и добросъвестни историци (Венгеровъ, Пипинъ, Иречекъ и др.) сж се приближавали повече или по-малко до пълното възобновяване на богомилството, но не сж могли да дойдатъ до край, защото сж били забъркани, заблуждавани отъ пропастьта, която ги е отделяла отъ него. Тѣ не сж били религиозни хора, и, значи, не сж имали обща основа съ богомилството, а, освенъ това, сж разбирали криво християнството, и, вследствие на туй, всичкитѣ тѣхни искрени условия да се освободятъ отъ предрасждѣцитѣ, сжществу-

ващи за смѣтка на сектата, сж останали напразни. Въ края на краищата тѣ отново лепвали върху полуочистеното отъ тѣхъ учение купъ нечистотии, останали отъ старо време или пъкъ прибавени отъ самитѣ тѣхъ. За да може да схване богомилството и следъ това да отстрани туй, което не може да бжде негово, и да прибави това, което непременно трѣбва да е било негово, историкътъ най-малко би трѣбвало да бжде богомилъ, т. е. християнинъ, който схваща учението на Христа и неговиятъ истински смисълъ, както сж го схващали и самитѣ богомили, като се сжди по нѣколко страни на тѣхното учение.

Като чувствувамъ, като зная въ себе си въ своето мировъзрение много богомилско, азъ се рѣшихъ, въпреки това, че за богомилството има цѣлъ купъ книги и статии, да се помжча да възобновя учението на богомилитѣ, или пъкъ поне да пренеса всичкия възможенъ мой дѣлъ за едно бждащо пълно възобновление на това велико, интересно религиозно, нравствено, социално и грамадно народно движение.

\* \* \*

Навсѣкжде богомилитѣ сж се наричали само християни, истински християни. Църковницитѣ, православнитѣ или католицитѣ тѣ наричали еретици а тѣхнитѣ духовници — книжници и фарисеи, и не ги признавали за последователи на Исуса.

„Хулятъ иерарситѣ и всичкитѣ църковни санове, правовернитѣ пъкъ попове наричатъ слѣпи фарисеи и лаятъ върху имъ като кучета. Еретицитѣ

ни казватъ: „ако вий сте свещени, както това казвате, защо не живѣете, както ви е заповѣдано?“ (Козма).

Учението на Христа тѣ признавали за учение, о което сж задължени да се придържатъ въ своя всѣкидневенъ животъ.

Учението на Христа е изложено въ Евангелията. Тамъ обаче има много глупости и суевѣрия, прибавени отпосле и които обиждатъ висотата на Исуса. Ценяйки духа, а не буквата въ Св. книги; богомилитѣ тълкували съвсемъ свободно Евангелията. Признавали само 4-тѣхъ Евангелия и апостолскитѣ послания и деяния; църковното предание, св. отци, Стария Завѣтъ, а особено учението на Мойсея тѣ напълно отричали. (Козма, V, 90—94; Шмидтъ, 11, 61).

За богомилитѣ учението на Христа е учение религиозно-нравствено, — учение, което дава ржководство въ живота; неговитѣ последователи трѣбва да се стараятъ да го прилагатъ въ живота си. И отъ това все повече и повече да придобиватъ истинския животъ, благо.

Като се вгледватъ по-дълбоко въ себе си, и въ душитѣ и живота на другитѣ хора, богомилитѣ забелѣзватъ, че въ човѣка има две природи:

Едната, тѣлесната, се грижи само за себе си, търси наслаждения, и вижда живота само въ себе си.

Другата — разумната, духовната природа, се чувствува частъ отъ едно грамадно общо; тази частъ се стреми къмъ съединение съ другитѣ части, които сж сжщо така проявление на единъ общъ животъ,



наричанъ Богъ. Къмъ това сливане ни тика разумътъ; слива ни пъкъ любовта.

На този стремежъ на духовната природа да се отделя отъ своето вмѣстилище — тѣлото и да се пренася въ общото, пречи свързаната съ нея физическа природа на човѣка.

Богомилитѣ съзнаватъ това, но тѣ не дохождатъ до крайното и неразумно заключение — подобно на разнитѣ аскети — че ний трѣбва чрезъ измъчвания на тѣлото да се стараемъ да освободимъ своята душа отъ тѣлесното робство \*).

Богомилитѣ знаяли, че душата, която се развива въ хармония съ тѣлото, може да достигне най-пълно развитие и като си служи съ тѣлото като съ клещи, би могла да изпълни своето назначение: да служи на хората, на общия животъ. За тѣхъ животътъ на християнина представлява равнодействаща на две заповядващи му сили: физическата и духовната природа, но християнинътъ трѣбва да се старае да заякчава своята духовна природа и по такъвъ начинъ равнодействащата ще се приближи повече къмъ силата на духовната природа.

\*) Между доста историци на богомилството, искрено или неискрено, е разпространено мнението, че богомилитѣ сж били аскети. До колко това е право, може да се сжди по факта, че богомилитѣ били много работни, не признавали празниците и използвали всѣка свободна минута, за да работятъ, и не позволявали на ржцетѣ си „денгубити“ и работили „отъ при зори до тъмни нощи“ (Рачки, Rad. стр. 208). Това показва, че въ тѣхъ нѣма и следа отъ средновековниятъ аскетизъмъ, който пречелъ на развитието на тѣлото съ всички възможни средства: неработене, лишения, гладъ, измъчвания.

Богомилитѣ сж дуалисти\*), но дотолкозъ до колкото признаватъ у човѣка две природи. Но тѣ не вѣрватъ въ еднаквата сила на тия две природи. Тѣ вѣрватъ въ силата и надмощието на духовната природа\*\*).

Въ своя животъ богомилитѣ се стараели да прилагатъ учението на Христа. Съ особена сила тѣ се придържали въ планинската проповедъ на Исуса. (Вижъ Мт., гл. V и VI).

Животътъ на богомилитѣ повече или по-малко въ своето общо билъ изпълнение на нравственитѣ заповеди и идеали, дадени отъ Христа въ тази проповедъ.

Богомилитѣ не се стремѣли къмъ богатства,

\*) Отначало богомилитѣ се делѣли на умерени (българскитѣ) и крайни западно-европейскитѣ) дуалисти. Но въ 1167 г. въ Saint — Felix de saumon, въ Южна Франция, билъ свиканъ общъ съборъ, който призналъ за вѣренъ умерения дуализъмъ на българскитѣ дуалисти.

\*\*\*) Въ историитѣ четемъ, че богомилитѣ, чрезъ разни глупави и фантастически легенди, обяснявали появата на свѣта, на човѣка и на неговитѣ две природи. Азъ имамъ смѣлостта да се отнасямъ скептически къмъ тия ужъ богومилски легенди. За менъ е невѣроятнo, щото хора като богомилитѣ, дотолкозъ умни, сериозни и дълбоки, за да могатъ да изпреварятъ своитѣ съвременници на нѣколко столѣтия, да създаватъ гореспоменатитѣ легенди. Може би тѣ сж създали легенди, съ цель да обяснятъ примерно на народа своята философия и учение, но отпосле тия легенди, следъ като сж добили голѣмо разпространение посредеъ народа сж били изменени, изопачени. Народътъ, може би, е турилъ и върху богумилскитѣ легенди отпечатъкъ на своитѣ вѣрвания, въ които е имало много глупости, суеверия, предразсѣдъци.

ИИВ № 1295/96 II

раздавали даже своитѣ богатства; тѣ не се сърдили и обичали всички; съ своята любовностъ и готовностъ да се жертвуватъ за всѣкиго тѣ привличали на своя страна симпатиитѣ и любовта на народа и, по такъвъ начинъ, спомагали за по-скорото разпространение на своето учение. Любовта имъ се простира не само надъ хората, но и надъ всичко живо, което чувствува Бога и му се радва. Тѣ отричали напълно убийството и войната и за туй не ходѣли войници. Били вегетарианци, понеже не искали да ядатъ месото на своитѣ братя-животни.

Семейниятъ имъ животъ билъ чистъ, спокоенъ, разводи между тѣхъ почти не ставали. Отношенията между женитѣ и мъжетѣ били напълно братски \*).

Не се кълнѣли.

Не се противѣли на злото. На обидата отвръщали съ любовъ. Сждътъ не признавали. Никого не сждѣли и сами въ сждъ не ходѣли.

За тѣхъ всички хора били равни, хора — братя, синове на общия Отецъ. И тѣ не правѣли никакво различие между националнитѣ. Тѣ били пълни

---

\*) „Катаритѣ смѣтали за грѣхъ да обичатъ какво да е земно, материално, да бждатъ привързани къмъ каквато да е собственостъ.

Собственостъ. притежаване земя или вещь за лични егоистични интереси е грѣхъ, зло.

Катаритѣ отричали държавата и всички нейни учреждения.

Тѣ образували общини, здрави, братски, дружни, въ които нѣмало ни частна собственостъ, ни феодали, ни полове, ни семейства, а имало само братя и сестри“. П. Бирюковъ. Весна челоувѣчества. Ржкопись. Стр. 32, 33.

интернационалисти. За тѣхъ отечествата и границитѣ били глупави играчки, измислени отъ глупавитѣ и недобри хора ...

Но всички богомили не могли напълно да живеятъ по принципитѣ на Христовото учение. За много отъ тѣхъ, слаби и извратени отъ миналия свой животъ и подложени на постоянна съблазънь, било невъзможно да се приближатъ къмъ чиститѣ идеали на своя учителъ. И тѣ принадлежали само къмъ *просто-върващитѣ*. Тия пъкъ отъ богомитѣ, които оставяли обикновения животъ и изпълвали почти напълно идеалитѣ на Христа, принадлежали къмъ *свѣршенитѣ*. *Свѣршени* имало съвсемъ малко.

Въ XIII в., когато богомитѣ били съ милиони по Балканския полуостровъ и Западна Европа, само посреде албигойцитѣ имало всичко 4000 свѣршени\*). Всѣки *просто върващъ* обаче преди своята смъртъ билъ признаванъ за *свѣршенъ*.

*Свѣршенитѣ* живѣели строгъ, простъ животъ. Не се женѣли, защото на женидбата гледали като на блудство. Хранели се съвсемъ просто. Били пълни вегетарианци, не употрѣбявали никакви животински продукти. Обличали се въ прости черни дрехи. Не посещавали празненствата, свадбитѣ,

---

\*) Иречекъ пише, че тия 4000 свѣршени били въ България. Вѣроятно, когато Иречекъ преписалъ това сведение изъ книгата на Осокина. „Исторія Альбигойцевъ“, забравилъ, че то се отнася до албигойцитѣ и го приписалъ на богомитѣ.

кръщенията. Не пиели вино\*) Нѣмали никаква собственостъ и никакви семейни връзки. И ако имали такива, при преминаването си отъ *просто вървачи*, въ *свършени* ги скжсвали: оставяли жена, деца, богатства, положение.

*Свършенитѣ* не се гнѣвѣли; никога не лжели; не се кълнѣли; отричали убийството; били противъ войната и смъртното наказание; не ходѣли; безъ изключение, войници; често се молѣли; живѣли апостолски животъ; постоянно ходѣли отъ мѣсто на мѣсто, и проповѣдвали своето учение.

Тѣ казвали: „Ний прекарваме суровъ скитнически животъ; преминаваме отъ градъ въ градъ, като овци посредъ вълци; насъ ни гонятъ както апостолитѣ и мъченицитѣ; но това е леко за насъ, защото ний принадлежимъ на другъ свѣтъ“ (\*\*).

*Свършени* могли да бждатъ както мъжетѣ, така и женитѣ, но при доброволно съглашение да

---

\*) Козма казва за тѣхъ: „Суть еретики извне яко овцы образомъ кротки и смирени, и молчаливи, блѣдни же суть отъ лицемернаго поста, не говорятъ многословно, не смѣются грохотомъ, не рядятся, (не се кичатъ) хранятся отъ взоровъ и все творятъ извнѣ такъ, что и неразпознать ихъ съ правовѣрными христіанами, изнутри же суть волки и хищники какъ сказала Господъ. Ибо люди видятъ толикое ихъ смиреніе и почитая ихъ людѣми правовѣрными и могущими направить на спасеніе, приближаются, вздыхая съ смиреніемъ отвѣчаютъ и притворяются имѣющими предвиденіе о томъ, что на небесахъ, и гдѣ узрятъ чловѣка, простого и грубаго, тутъ сѣють плевель своего ученія... Скверно учатъ, что мясояденіе и винопитіе отлучаютъ отъ Бога“.

\*\*) Каролевъ — Богомили.

живѣятъ по учението на Христа и да се отрекатъ отъ всичко долно, което разваля душата.

*Проститѣ* богомоли па даже и самия народъ, уважавали *свѣршенитѣ* и смѣтали за свое щастие срѣщата и разговора съ тѣхъ.

*Свѣршенитѣ* служили като образецъ за *прости-тѣ* богомили. И всички се стремѣли да бждатъ такива.

\* \* \*

Помежду богомилитѣ липсвала всѣка църковна йерархия. Проповедникъ можель да бжде всѣки възрастенъ мжжъ или жена.

Помежду си богомилитѣ избирали старей, които се грижели за състоянието на общината или пъкъ за разпространението на учението. Тия старей се делѣли на: епископъ или дѣдо и апостоли или стройници. Епископътъ не се ползува никога съ върховна власть.

Отричали богослужението и църквитѣ. Църквитѣ, споредъ тѣхъ, сж мѣстото, дето живѣятъ злитѣ духове, а камбанитѣ — демонски тржби.

Имали кжщички за молене, въ Франция, а може би и въ Босна, но тѣ били съвсемъ прости, безъ икони, кубета, камбани, а само съ една маса, покрита съ бѣло платно и на нея Евангелието. Въ тия кжщички се събирали да събрание вѣрващитѣ. Четѣли нѣкои пасажи отъ Евангелието, обяснявали ги, а после изтъквали лъжливото тълкуване, което църквата прави на последнитѣ.

Отричали иконитѣ, смѣтайки ги за идоли. „Православнитѣ, говорѣли тѣ, сж идолопоклоници,


защото се покланятъ на иконитѣ, златото и сребротото—произведения направени отъ човѣшка ржка<sup>1)</sup>.

Мощитѣ не признавали. „Съ поклонението си предъ мощитѣ, казвали тѣ, ний правимъ двоенъ грѣхъ: първо, даваме почести на онази частъ, която принадлежи на дявола, и, второ кланяме се на една грѣшна останка, отъ която се отказва и прѣстѣта“<sup>2)</sup>. „Еретицитѣ се подиграватъ съ мощитѣ и ни се смѣятъ, когато ни виждатъ да имъ се кланяме и да молимъ за помощи“ (Козма. Априлъ, 492).

Кръста презирали. „Да се кланяме на кръста, на който бѣ прикованъ Исусъ? Не! ний трѣбва да го презираме, да го ненавиждаме, да го мразимъ... Непростимъ грѣхъ, смъртно престѣпление, светотатство ще правимъ, ако отдаваме каквито и да било почести на тази скверна бесилка“<sup>3)</sup>.

Светиитѣ не признавали. Майката на Исуса не почитали като Богоматерь<sup>4)</sup>. Къмъ нея се отнасяли като къмъ проста жена, която е майка на великия Исусъ.

Евангелскитѣ разкази за чудесата на Христа тѣ признавали само като алегорични разкази. Слѣпитѣ, куцитѣ, мъртвитѣ, споредъ тѣхъ сж такова душевно, а не тѣлесно<sup>5)</sup>.

Отричали обрядитѣ. }  


1) Е. Зигабинъ. Всевъоръжение на православната догматика.

2 и 3) Е. Загабинъ. Всевъоръжение на православната догматика.

4) „Преславную и пречистаю Богоматерь Господа Нашего Исуса Христа не чтуть“ (Козма, Май 30 стр).

5) Каролевъ, 74 стр. кн. VII и VIII Козма, Май стр. 108.

„Въ него, казватъ тѣ за причастието, живѣятъ въ избобиліе нечисти духове. Нашето причастие е молитвата „Отче Нашъ“, а Новиятъ Заветъ — чашата съ виното“ ... Комката на православнитѣ е станала отъ просто брашно и вино“\*)).

По сведенията на единъ анонименъ български историкъ на богомилството, „тѣ извършвали единъ обрядъ, като благославяли или пречупвали хлѣба; тоя обрядъ приличалъ на тайната вечеря на първитѣ християни: той означавалъ братското общение между членоветѣ на богомилската черква“\*\*). Доколко е право да се нарича обрядъ едно такова възпоменание за живота и смъртъта на Исуса, може да разсѣди всѣки, който знае, какво нѣщо е религиозенъ обрядъ.

Кръщението не признавали\*\*\*). Въ своето общество приемали само възрастни хора. Споредъ тѣхъ вѣрата трѣбва да бѣде свободна и нея може да приеме само тоя, който я желае. При приемането на новитѣ членове извършва се една малка церемония: четѣло се нѣщо отъ Евангелието на ап. Иоана.

Брака отричали, но само като църковенъ обрядъ. Семействата имъ се създавали чрезъ свободно съединение. Имали силенъ стремежъ къмъ целомждрието. Отношенията между мъжетѣ и женитѣ, вѣнъ отъ семейнитѣ връзки, били напълно братски.

\*) Зигабинъ, Козма, Априль 497 стр.

\*\*) Сп. „Дума“. год. III Българската вѣра.

\*\*\*) Козма Май 106 стр.



Също така отричали таинството покаяние.

Православната литургия съ всичкитѣ нейни обряди пѣсни и молитви отричали \*) Признавали за задължителна само молитвата „Отче Нашъ“, която Исусъ оставилъ на своитѣ ученици. Молѣли се отделно и скрито. Придържали се о думитѣ на Христа:

„И когато се молишъ, не бивай като лицемѣритѣ, които обичатъ, въ синагогитѣ и по жглитѣ на улицитѣ спирайки се, да се молятъ, за да се покажатъ предъ хората....

Ти пѣкъ, кога се молишъ, влѣзъ въ стаята си и, като затворишъ вратата, помоли се на своя Отецъ....

А като се молите, не говорете, подобно на езичниците, лишности; защото тѣ мислятъ, че въ своето многословие ще бждатъ чути (\*\*)...

Въ възкресението не вѣрвали. „Следъ смъртта ни, говорѣли тѣ, нашето тѣло се обръща на прахъ, за да не се въздигне никога (\*\*\*)...“

Празниците не признавали. Работѣли всѣкога и постоянно, като си почивали, когато това имъ било физически нужно.

Всѣки месецъ имали общи събрания, дето при присѣтствието на нѣколко съвършени се изповѣдвали публично.

---

\*) „Казватъ, апостолитѣ не оставили литургията на Иоана Златоусъ“ (Козма, Май. 82 стр.

\*\*) Ев. отъ Матей, гл. VI. 5—10.

\*\*\*) Зигабинъ.

#### IV. Социалното учение на богомилитѣ.

Социалното учение на богомилитѣ, т. е. тѣхното отношение къмъ общественя животъ и неговитѣ форми и различни прояви, е единъ второстепененъ клонъ отъ дървото на тѣхното животоразбиране\*).

По учението на богомилитѣ, всички хора сж равни. Никой нѣма право да владствува надъ другитѣ, надъ своитѣ равни, надъ своитѣ братя. И затуй всѣка власть, като противна на Христовото учение за равенство и братство, трѣбва да бжде унищожена. На земята трѣбва да владствува само законътъ на любовта; законътъ на властта, на насилието трѣбва да бжде премахнатъ.

„Учатъ своитѣ да се не подчиняватъ на властитѣ си; царя ненавиждатъ, хулятъ старейшинитѣ“.

(Козма).

Богомилитѣ знаятъ и помнятъ съвета на своя учителъ: „князете властвуватъ надъ народитѣ, но между васъ, моитѣ ученици, да не бжде така“.

---

\*) Рускиятъ историкъ С. Венгеровъ изказва неправилната, споредъ менъ, мисль, че най-важното и сжщественото въ учението на богомилитѣ е тѣхната социална доктрина. Сжщата грѣшка правятъ и много други историци на сектанството. Тѣ забравятъ, че сектитѣ преди всичко сж религиозни движения, които отъ висотата на своето религиозно разбиране задачата и смисъла на човѣшкия животъ, опредѣлятъ и своето отношение къмъ общественитѣ форми т. е. оформяватъ своето социално учение. И, значи, ако у тѣхъ не бѣше релгиозната основа, отъ която разглеждатъ живота, тѣ не биха и създали нейното производно — своята социална доктрина.

Християнинътъ, споредъ богомилитѣ, трѣбва да не взема участие въ властта; той трѣбва да стои далечъ отъ нея. Тѣ „укоряватъ боляритѣ, смѣтатъ за противни на Бога тия, които работятъ на царя, и на всѣки робъ казватъ да не работи на своя господарь“. (Козма).

Противници на всѣко убийство, богомилитѣ се отказвали да взиматъ участие въ войната и въ приготвянето къмъ нея.

Случаи на откази отъ военна служба ставали между тѣхъ съ десетки хиляди, а може би и съ стотини хиляди, като се сѣди по грамадното число на тѣхнитѣ привѣрженици и нѣколкото имъ вѣковно сжществуване.

И тѣй, въ сблъскванията си съ властта, богомилитѣ я категорично отричали, като противна на Христовото учение. Тѣ ѝ отказвали своята поддръжка: не служили въ нейната администрация и въ нейната най-важна опора — войската.

Какво имъ е било обаче отношението къмъ данѣцитѣ, не е извѣстно. Доста е за вѣрване, че тѣ, или поне по-сериознитѣ и искрени между тѣхъ, сж могли да се вгледатъ по-дълбоко въ сжщността на своитѣ отношения къмъ властта и сж видѣли, че съ своята парична поддръжка тѣ спомогатъ за сжществуването на това антихристово учреждение, изчезването на което желаятъ, и следъ това, съ свойствената на тѣхъ последователностъ и безстрашие, тѣ навѣрно сж се отказвали да плащатъ своитѣ данѣци, като сжщевременно сж проповѣждали и на другитѣ това. Доста е за вѣрване

едно такова предположение, а особено, ако си спомнимъ нѣкои руски секти\*), които макаръ и въ много отношения да не сж могли да се подигатъ до висотата на богомилското схващане на Христовото учение, сж дохождали обаче до заключението, че християнинътъ е длъженъ да не плаща данъкъ.

Противодържавната проповедъ на мирнитѣ богомили била срещната съ злоба и ожесточение даже и отъ българскитѣ власти които обикновено били доста търпеливи къмъ разновиднитѣ секти, но които, оплашени отъ опасната за тѣхъ проповедъ на новитѣ Христови ученици, не се забавили да ги подложатъ на най-ужасни преследвания, измъчвания, изгаряния, които почти никога по рано не употрѣбявали.

Властитѣ инстинктивно чувствуватъ, де е тѣхната опасностъ и гибель. Особено силно тѣ се боятъ отъ мирната борба противъ тѣхъ.

Въ мнението на народа тѣ сжществуватъ, за да го пазятъ отъ злитѣ и вредни хора. И изведенажъ явяватъ се хора добри, възвишени, които само вследствие на своята любовъ къмъ хората-братя се отказватъ да помагатъ на тѣхния притѣснителъ — властта. Какво трѣбва да бжде отношението на властта къмъ тѣхъ? Да ги преследва ли? Но тѣ затова се отказватъ отъ нея, защото сж дошли до това стѣпало, на което ужъ властта иска да подигне обществото. А властта не може да не ги преследва; тѣ я разрушаватъ въ нейнитѣ основи.

\*) „Лучинковци“, „неплащачи“, „щундисти“.

Властта не може да сжществува сама по-себе си, отдѣлно и независимо отъ своитѣ подчинени; тя се създава и поддържа отъ тѣхъ. И тия, които държатъ въ своитѣ рѣце властта и чрезъ нея насилватъ хората, биха били съвсемъ безсилни, ако нѣмаха помощта на своя народъ, който имъ отдава своитѣ пари и имущества, и после беденъ гладенъ или пѣкъ принуденъ, отива да имъ помага за по-нататъшното поробване и ограбване на неговитѣ братя. Силата на властта е въ нейния народъ, който ѝ отдава своитѣ пари, имущества, деца, мжже, за да уякчи своето робство. И едничкото средство за премахването на властта е нейното неподдържане. Народътъ не трѣбва да се бори съ властта.

Това е излишно, глупаво, грѣшно. Когато той се бори съ властта, той въ сжщностъ се бори съ себе си. Достатъчно е само, щото той да престане да ѝ служи, да ѝ дава храна и сили, и тя като дърво, на което е отнета почвата, като здание, основитѣ на което сж подкопани, ще рухне и ще се разруши отъ своитѣ развалини.

Винаги властитѣ сж чувствували, сж съзнавали това.

Ето защо тѣ всѣкога силно и ожесточено сж се нахвъртали върху всѣко учение, което проповѣдва тѣхното неподдържане....

Признавайки всички хора за равни, за членове на грамадна една фамилия, богомилитѣ отричали собствеността. Тѣ учили, че човѣкъ не трѣбва да се стреми къмъ богатството, понеже то го разврътава и го отвлича отъ вниманието му къмъ себе

си, къмъ своята душа. Тѣ изобличавали, „хулили богатитѣ“, както казва Козма.

Споредъ тѣхъ всичко трѣбва да е общо, всѣки трѣбва да работи за всички. И тѣ устройвали грамадни общини, дето всѣки внасялъ въ общото всичко свое и преставалъ да бжде собственикъ, а работѣлъ за всички. Тия общини били комунистически.

Въ тѣхъ липсвала всѣкаква власть. Всички били братя и сестри.

Влизането въ общината не било задължително, но всѣки богомилъ внасялъ въ общината всичко, което му оставало лишно.

Тия братски общини имали голѣмо влияние върху околнитѣ хора. Последнитѣ, измжчени отъ своитѣ нещастия, отъ своитѣ лоши взаимни отношения, почнали все повече и повече да се присѣдиняватъ къмъ богомилскитѣ общини, като виждали какъ богомилитѣ, признавайки всички за братя, любяйки всички, и жертвувайки всичко за другитѣ, живѣятъ въ своитѣ братски комуни спокойно радостно, щастливо.

Общинитѣ растѣли съ всѣки новъ день. Въ XIII в., времето на най-голѣмото развитие на богомилството, такива общини имало на всѣкъжде по цѣлия Балкански полуостровъ и западна Европа.

Съ своитѣ общини богомилитѣ показали, че хората биха могли възъ началата на любовта да разрушатъ своя недобъръ и неправиленъ животъ и да създадатъ новъ животъ, новъ строй, дето всички биха били *равни и свободни*.

## V. Заключение.

Причини за разпространение на богомилството.  
Неговото изчезване. Причини за изчезването.  
Значение.

Благодарение висотата на богомилскитѣ принципи и простотата на тѣхното изложение, въ форма на народни легенди и притчи, благодарение искреностѣта и горещината на богомилитѣ и тѣхнитѣ проповедници, благодарение на тѣхния високо нравственъ животъ, който ималъ извънредно голѣмо влияние върху народа, благодарение най-после на обстоятелството, че българскитѣ славяни, тихи и смирени по природа, приели отъ поднесеното имъ отъ църковницитѣ и властитѣ християнство не неговата външна, обрядна, чужда нему страна, а неговата сжщностъ, неговия стремежъ къмъ висшото, къмъ по-доброто и любовното, — благодарение на всичко това богомилството успѣло въ едно кратко врѣме (2, 2½ вѣка) да изпълни почти цѣлия Балкански полуостровъ и голѣма частъ отъ Франция, Италия, Германия.

Своя върхъ, но затуи и гибель, богомилството достигнало въ XIII вѣкъ. Следъ това то почнало да се намаля, намаля и изчезвало все повече и повече. Споредъ Иречека последнитѣ дири на българското богомилство се губятъ чакъ въ XVII вѣкъ. „Но въ Босна обаче, както казватъ, има и до сега християни, който нѣматъ и сж нѣмали помежду

си ни францисканци, ни попове, и се управляватъ сами по старитѣ си традиции“\*).

Въ статията на единъ анонименъ български писателъ върху богомилството, писана преди повече отъ 27 години, четемъ: „До преди 60—70 години въ околноститѣ на Свищовъ и Пловдивъ имаше още нѣколко богомили. Като останали безъ никакво покровителство, тия богомили молѣли тогавашнитѣ търновски и пловдивски владици (гърци) да ги приематъ въ православието и да ги покровителствуватъ“, но православнитѣ не се съгласили. „Тогава богомилитѣ со отнесли до австрийскитѣ консули въ Пловдивъ и Видинъ. Консулитѣ се погрижили за тия останали безъ никакво покровителство хора, които се молили Богу въ горитѣ и изъ улицитѣ. По искането на консулитѣ, папата изпратилъ свещеници отъ Римъ, за да приематъ богомилитѣ въ католишката църква. Богомилитѣ приели католишкото вѣроизповѣдание и по такъвъ начинъ за всѣкога се изгубило богомиловото вѣроучение“.

Но какъ е могло да изчезне богомилството? Подложено на постоянни и свирепи преследвания въ продължение на нѣколко вѣка, то не само че не се намалало, но напротивъ все повече и повече се увеличавало и увличало подиръ себе си хиляди, милиони хора изъ народнитѣ маси.

Историкътъ на Българския народъ, Иречекъ, разказва, че следъ разделянето на България между синоветѣ на Александра, Людовикъ Анжуиски, кралъ унгарски, нападналъ на тая частъ, която управля-

\*) Иречекъ. История на бълг. народъ.



валъ Срацимиръ (Видинско), взелъ царя въ плѣнъ и „измолилъ отъ Римъ 2000 калугери, за да въведе въ завоеваната страна католицизъма. Но пристигнали ужъ 200,000 души. Католицизъма приели особено богомилитѣ, който били доста изъ тия мѣста„.

Следъ като турцитѣ покорили напълно България „твърде много българи, особено богомилитѣ, приели исляма или до завоеванието, или по-сетне“.

Но тия сведения на Иречекъ показватъ неговото неразбиране на богомилството. По тѣхъ работата излиза много проста. Богомилитѣ, макаръ и преследвани, затваряни, измъчвани, изгаряни въ продължението на нѣколко вѣка, не се отказали отъ своето учение, за да приематъ учението на своитѣ мжчители, и отведнажъ дохождатъ 8 францисканци и, чрезъ помощта на унгарскитѣ гарнизони, покрѣстватъ въ 50 дена (?) нѣколко десетки хиляди богомили, или пъкъ дохождатъ турцитѣ, и почти всички български богомили приематъ (не се казва доброволно или насилно) исляма, вѣра много по-чужда отъ тѣхъ, отколкото църковното християнство, което поне не смѣло още формално да се отрече отъ това, въ което вѣрвали богомилитѣ, — отъ учението на Христа.

Това невинно и неоснователно твърдение на Иречека *се е приело съ охота* почти отъ повече наши историци, църковници и държавници, които отъ своя страна попълватъ Иречека, казвайки: „богомилитѣ, за да отмѣстятъ на умразнитѣ на тѣхъ български духовни и свѣтски власти, приемали на

всѣкжде доброволно католишката вѣра и мохамеданството“.

Такова едно твърдение, въ сжщность, не заслужва да бжде критикувано. Всѣки, който поне отчасти е запознатъ съ историята на богомилитѣ, който знае съ какво спокойствие и бодрость сж отивали тѣ на лишения, страдания, мъжки смъртъ, само за да не отстѣпятъ ни на йота отъ своята вѣра; — всѣки, който кое-що е чувалъ или челъ за богомилството и освенъ това умѣе да мисли, ще види нелепостъта и неоснователностьта на едно такова твърдение.

Но какъ и защо е изчезнало богомилството?

Азъ мисля, че въ неговото грамадно разпространение е и зачатъкътъ на неговата смъртъ.

Въ историята на всички учения, повече близки до идеалната истина, отколкото обикновения животъ, т. е. висотата на нравственитѣ понятия, които властвуватъ надъ обществото въ момента на появата на новото учение, — въ историята на всѣко велико учение и произвежданото отъ него обществено движение се забелѣзва едно и като-че-ли неизбѣжно явление.

Явява се основателтъ на новото учение. Около учителя скоро се събиратъ нѣколко ученика; които, недоволни отъ своя животъ и мировъзрение и следъ като узнаватъ новопоявилото се учение, повѣрватъ горещо въ него и отдаватъ живота си за неговото разпространение. Така се образува първото ядро отъ ученици — проповедници, което постепенно се

натрупва и натрупва отъ нови повървали. Първитѣ последователи на учението сж хора, които, изморени отъ търсенето на истината и силно жаждуващи за нея, следъ като я намерятъ въ проповедьта на учителя и неговитѣ ученици, приематъ я въ нейната пълнота и идеалностъ. Това сж истинскитѣ последователи на новото учение.

Скоро обаче благодарение на усилената проведь на първитѣ последователи, новото учение започва да добива привърженици и изъ между тия хора, които не сж страдали отъ липсата на истината и не сж я търсили съ неуталожима жажда, но които, виждайки я проявявана въ живота и проповѣдвана отъ „новитѣ хора“, приематъ я като ржководство и въ своя животъ. Но тѣ не могатъ напълно да я схванатъ. Тѣхната спокойна душа, тѣхниятъ нетърсящъ умъ схващатъ само нискитѣ области на новото учение. Неговата висота и идеалностъ оставатъ чужди, неизвѣстни за тѣхъ.

И така се продължава разпространението на учението, което печели въ ширина, но губи въ висота. Най-после то може да обхване свѣта. Всички приематъ новото учение и захвърлятъ старото свое мировъзрение, като изкжсана и на никого ненужна дреха; но приематъ новото учение не чисто, не напълно, не въ истинската му възвишеностъ, а малко понизено къмъ тѣхнитѣ разбирания и съ примѣси отъ старото учение.

Висотата на учението не става достояние на мнозинството. Мнозинството схваща само по нисшитѣ,

не така силно отличаващи се отъ обикновения животъ области на новото мировъзрение. И тия области влизатъ чрезъ хората въ живота и го измѣнятъ.

Но новото учение, макаръ и не прието отъ свѣта въ неговата възвишеностъ и идеалностъ, изиграва голѣма роль въ живота на хората: то ги подига нѣколко стъпала по-горе по стълбата на вѣчния общечовѣшки нравственъ прогресъ.

Но хората, които сж схванали и разбрали идеалността на новото учение, сж недоволни отъ неговото понижаване и непълно прилагане въ живота; тѣ се стараятъ да подновятъ учението, да го представятъ на хората въ истинската му висота; но мнозинството, станало консервативно въ своето недостатъчно разбиране, се обявява противъ тѣхъ, като противъ свои врагове. Но съ своето постоянство и духовна сила пазителитѣ на учението такова, каквото го е проповѣдвалъ учительтъ, одържатъ победа и повдигатъ човѣчеството на още по високо стъпало на разбиране и животъ, дето то уморено отъ непривичното за него движение напредъ, отново подтикнато отъ разбиращото малцинство, и въ продължение на дълги години, на ново стъпало по стълбата на нравствения, истински прогресъ.

Подобно на камъкъ, хвърленъ въ тиха вода и образуващъ около си безчислено множество кржгови вълни, които губятъ отъ своята висота и сила въ зависимостъ отъ отдалечаването си отъ центъра, — подобно на хвърленъ въ тиха вода камъкъ, всичкитѣ велики учения губятъ отъ своята сила и висо-

та въ зависимостъ отъ все по голѣмото и по голѣмо тѣхно разпространение. Но тѣ не оставатъ безъ послѣдствія. Тѣ развълнуватъ повърхността на живота, както хвърлениятъ камъкъ разрушава тихата и гладка водна повърхностъ, каратъ хората да се движатъ, да се подигнатъ по горе отъ обикновения тѣхенъ хоризонтъ, за да видятъ нови, неизвестни тѣмъ и ценни области и да не пожелаятъ да се върнатъ къмъ стария, неинтересенъ и задушливъ хоризонтъ.

Въ едно такова бавно и едва забелѣжимо по-вдигане на човѣчеството по стълбата на нравствения прогресъ е и значението и грамадната заслуга на всички велики учения.

Подобно на всички велики учения, богомилството паралелно съ своето по-голѣмо и по-голѣмо разпространение е губило отъ своята сила, висота, идеалностъ.

Освенъ това, къмъ него се прилепяли елементи, които не сж го схващали и не сж могли да живѣятъ по неговитѣ принципи. И тѣ трѣбвало да се помжнатъ да понизятъ висотата на богомилството, за да могатъ по такъвъ начинъ да съгласятъ своя животъ съ изповѣжданото отъ тѣхъ учение.

Историцитѣ на богомилството разказватъ, че много отъ богатитѣ българи и босняци, много отъ представителитѣ на висшитѣ духовни и свѣтски власти отъ тия две страни, па даже и редъ босненски банове (царе) били богомили.

Учението на богомилитѣ отричало и духовната и свѣтската властъ. Богатитѣ, духовниците, власт-  
вуващитѣ обаче приели богомилството повече ли-  
цемерно\*) и не измѣнили своя животъ и положе-  
ние, и значи не били последователни на своето  
учение. И, за да истриятъ тия противоречия, тѣ,  
навѣрно, сж измислили купъ извинителни причини,  
софизми. Може би и самитѣ богомили сж имъ по-  
магали въ това. Уморени въ постояннитѣ и жестоки  
преследвания на властитѣ, тѣ, може би, сж приели  
въ редоветѣ си и своитѣ гонители, макаръ послед-  
нитѣ и да не сж били истински тѣхни съидейници,  
само и само да ги привлекатъ къмъ себе си, за да  
се освободятъ отъ тѣхнитѣ преследвания.

Самитѣ властувачи пъкъ преминали къмъ  
новото учение, защото искали да предвардятъ своето  
строголюсане отъ силното и бързо разпростране-  
ние на новото учение, което отричало всѣка чо-  
вѣшка властъ.

Но такъвъ единъ компромисъ е коствувалъ  
много за яркостта на учението. Както само една  
капка отъ гжстъ, силенъ тушъ може да очерни  
грамадно количество бистра, кристална вода, така  
и църковнитѣ и държавнитѣ елементи, веднажъ  
влѣзли въ редоветѣ на отричащото ги богомилство,

---

\*) До колко разнитѣ властувачи сж били богомили  
може да се сжди по факта, че бановетѣ богомили Куланъ  
и Никославъ не закъснѣли отведнажъ да се отрекатъ отъ  
богомилството още следъ първитѣ заплашвания отъ страна  
на тѣхния суверенъ, венгърския кралъ.

отровили, опетнили девствената му чистота и съ това намалили днитѣ на неговото сществуване.

Въ деня, въ който богомилитѣ приели помежду си служителитѣ на църквата и държавата; — въ деня, въ който тѣ престанали да се отнасятъ така отрицателно къмъ своитѣ по-раншни противници — духовната и свѣтска властъ, въ този день богомилството се спуснало отново, съвсемъ незабелѣзано, почти до обикновения животъ, съ неговото примирение съ „зла міра сега“.

Такава е причината за изчезването на богомилството. Следъ горния компромисъ то престанало да стои по-високо отъ околния животъ и не могло повече да се забелѣзва като отделно обществено движение.

Впрочемъ дума за „изчезване“ не може и да става. Подобно на вълна, която израства предъ насъ, после се намаля и най-подиръ изчезва, но не за винаги, а за да даде движение за образуването на нова, която сжщо така ще се образува и изчезне, за да причини появата на трета и т. н. безъ край, — подобно на вълна посредъ океана, разнитѣ прогресивни религиозни движения се явяватъ, разпространяватъ се, губятъ се отъ своята висота и, като че-ли изчезватъ, но въ сжщностъ не за винаги, а за да се появяватъ следъ нѣколко време въ друго, после въ трето и т. н. движения, които всички наедно най-после ще разрушатъ ужасното и отвратително спокойствие и неподвижностъ на днешния житейски океанъ.

Богомилството се е изгубило, като строго оформено движение. Но неговият духъ се е предалъ на народнитѣ маси и е запазенъ и до сега въ тѣхъ.

Стремежътъ къмъ свобода, съзнанието, че всѣка власть е вредна, индиферентността къмъ обществено-държавнитѣ въпроси, спокойното отношение къмъ църквата и лекото отпадане отъ нея, всичко това сж характерни черти на нашия народъ, които несъмнено му сж наследство отъ богомилството.

И този богомилски духъ, който и до сега е запазенъ въ народнитѣ маси у насъ, е богата, плодородна почва за всѣко движение, подобно на богомилството, но повече ясно, повече силно и повече отговарящо на всички важни въпроси, които могатъ да се явятъ при сегашния общественно-социаленъ животъ.

Положението на нашитѣ потомци на богомилството е преходътъ между стара и нова вълна. И новата вълна ще бжде, навѣрно, сжщо така религиозна, богомилска.

Друго движение нѣма да се развие у насъ силно и дълбоко и не може да се развие.

1. VIII 1960 год.

---



Съчинения на Христо Досевъ

- Томъ I. **Разкази и статии** . . . . . 10 лв.
- „ II. **Етика на храната** или пионери  
на вегетарианството . . . . . 15 лв.

Каталога на издаденитѣ отъ книгоиздателството книги по философия и религия, обществени въпроси, свободно възпитание, вегетарианство и др. се изпраща безплатно при поискване.